nezavisni portal
Sandžačke novine

Sarajevo je 5. aprila oslobodila 16. muslimanska brigada, to im je prešućivala komunistička historiografija

06.04.2026

U martu 1945. godine, dok su se savezničke snage neumoljivo primicale srcu Trećeg Rajha, Balkan je ostao poprište jedne od najkompleksnijih vojnih operacija Jugoslovenske armije (JA). Sarajevska operacija, koja je trajala od 1. marta do 12. aprila, nije bila tek lokalni sukob za oslobođenje jednog grada; bila je to strateška prekretnica koja je trebala zadati smrtonosni udarac njemačkoj Grupi armija “E“ i njihovim kvislinškim pomagačima.

Operacija je zahvatila područje od deset srezova, pokrivajući oko 2000 kvadratnih kilometara na kojima je živjelo blizu 200.000 stanovnika. U borbe je bilo uključeno oko 140.000 vojnika s obje strane. Materijalno-tehnička prednost i decenijsko iskustvo u utvrđivanju bili su na strani njemačkog branioca, ali moral i obavještajna nadmoć pripadali su partizanskim snagama.

Nakon oslobođenja Mostara 14. februara, te Višegrada i Travnika, njemačkoj Vrhovnoj komandi (OKW) postalo je jasno da je Sarajevo sljedeći logičan cilj. Ipak, njemački stratezi, predvođeni general-feldmaršalom fon Vajksom, dobili su direktno naređenje od Hitlera: Sarajevo se ne smije predati. Razlozi su bili duboko politički i ekonomski. Grad je služio kao ključno sabirno mjesto za povlačenje snaga sa južnog fronta, ali je bio i simbol "odlučnosti za odbranu Hrvatske", čime se pokušao ohrabriti ustaški režim NDH u njegovim posljednjim danima.

Sarajevo je proglašeno "utvrđenim mjestom" (Fest-Platz). Za neposrednu odbranu formiran je poseban štab (Kampfkommandantur Sarajevo) na čelu sa generalom Hajncom Katnerom (Heinz Kathner), komandantom sarajevske Oblasne vojno-upravne komande. Katnerov zadatak bio je pretvoriti grad u neosvojivu tvrđavu. Sjedište odbrane smješteno je u vilu „Braun", odakle je

koordinisana izgradnja bunkera, miniranje mostova i ključnih infrastrukturnih objekata. Njemačka komanda je, svjesna snage unutrašnjeg pokreta otpora, formirala šest unutrašnjih uporišta osiguranih mješovitim patrolama njemačke vojne policije (Feldgendarmerie), ustaških oružnika i gradskih redara.

Dok su Nijemci grozničavo utvrđivali grad, sarajevski ilegalci su izveli podvig koji je suštinski odredio ishod operacije. Obavještajac Gvido Švarc, operativac Mjesnog komiteta KPJ, uspio je prodrijeti u najuži krug generala Katnera. U nevjerovatno smjeloj akciji, Švarc je iz kase potpukovnika Vedela (Friedrich von Wedel) uspio izvući kompletan Plan odbrane Sarajeva. Ovaj dokument nije bio samo karta; bio je to elaborat koji je sadržavao pozicije 118 utvrđenih objekata, precizne koordinate artiljerijskih baterija, planove za miniranje Električne centrale, Pošte i Fabrike duhana, kao i raspored svih njemačkih i ustaških jedinica u garnizonu.

Plan je najhitnije, sigurnim kanalima preko Visokog, dostavljen Štabu 5. korpusa JA. Kada je potpukovnik Vedel 23. marta otkrio da je kasa prazna, u Sarajevu je nastao haos. Gestapo je pokrenuo masovna hapšenja, privedeno je preko 175 vojnika i oficira, ali planu se nije moglo ući u trag. Pritisnut sramotom i istragom Tajne vojne policije (Geheime Feldpolizei), Vedel je 26. marta izvršio

samoubistvo. Taj dokument je omogućio Operativnom štabu Sarajevske grupe korpusa da isplanira napad tako da se zaobiđu najteža utvrđenja i spriječi uništenje vitalnih dijelova grada.

Operativni štab JA odredio je 28. mart 1945. godine kao dan početka općeg napada na vanjsku odbranu njemačkog 21. brdskog korpusa. Cilj je bio jasan: spriječiti njemačke snage da se povuku sa Romanije i Ivan-sedla u gradsku jezgru. Glavni pravac udara povjeren je 27. istočnobosanskoj diviziji, u čijem sastavu je kao udarna pesnica djelovala 16. muslimanska udarna brigada.

Napad je počeo tačno u četiri sata ujutro. Vremenske prilike su bile surove; proljeće je tek stizalo u niže predjele, dok su Romanija i okolni visovi bili pod dubokim snijegom i gustom maglom. 16. muslimanska brigada, ojačana bataljonima 5. sandžačke udarne brigade, dobila je zadatak da u rejonu Čavčeg polja presiječe drum koji vodi od Podromanije prema Crvenim stijenama. To je bila ključna komunikacija za njemački 363. puk.

Borci 16. muslimanske brigade su u prvom naletu, uprkos snažnoj neprijateljskoj artiljerijskoj vatri, ovladali skoro svim uporištima oko Čavčeg polja. Posebno teške borbe vođene su za zaseok Koprivice i brdo Lisina, gdje su njemačke posade ostale u potpunom okruženju. Ovim potezom, njemački 363.

puk je faktički odsječen od glavnine, a drum preko Romanije u dužini od deset kilometara prešao je u ruke partizana. U tim trenucima, borci 16. muslimanske brigade pokazali su nevjerovatnu taktičku disciplinu, koristeći poznavanje terena da neutrališu njemačke bunkere koji su bili dio "vanjskog pojasa osiguranja".

Istovremeno, 38. divizija je prodirala prema Mokrom, ugrožavajući artiljerijske položaje 181. njemačke divizije. Do kraja dana 28. marta, njemačka odbrana na istočnim prilazima Sarajevu počela je da puca po šavovima. Operativni štab JA, raspolažući ukradenim planom odbrane, znao je tačno gdje su slaba mjesta u njemačkom rasporedu. General Lejzer, komandant 21. korpusa, bio je prisiljen da mijenja strategiju, od odsudne odbrane grada prešao je na planiranje proboja iz okruženja, pokušavajući spasiti što više žive sile i tehnike za povlačenje prema Zenici.

Petog aprila 1945. godine, u podne, strateška situacija oko Sarajeva bila je na samom usijanju. Njemački 21. brdski armijski korpus već se nalazio u fazi ubrzanog povlačenja. Pozadinske ustanove, stotine ranjenika i goleme količine opreme iz korpusnih skladišta evakuisani su iz Sarajevske kotline prema Zenici. Štab korpusa se već bio dislocirao, ostavljajući ojačanu 181. pješadijsku diviziju da, pod svaku cijenu, osigura odstupnicu glavnini. Linija odbrane njemačkih

zaštitnica protezala se od Gloga i Šiljatog brda, preko platoa Pala, pa sve do istočnih padina Trebevića.

Operativni štab Sarajevske grupe korpusa Jugoslovenske armije (JA) donio je odluku: grad se mora osloboditi brzim i koordinisanim udarima iz više pravaca kako bi se neprijatelj spriječio u namjeri da, u svom bijesu, potpuno uništi infrastrukturu Sarajeva. Glavni zadatak prodora u samo srce grada povjeren je Trećem udarnom korpusu. Trideset osma divizija krenula je sa Crepoljskog brda, dok je 27. istočnobosanska divizija, goneći ostatke razbijenog njemačkog 363. puka, u 15:00 sati krenula u dvije kolone prema Vratniku i Bentbaši.

U sastavu 27. divizije, kao njena udarna pesnica, nalazila se 16. muslimanska brigada. Bila je to jedinica ogromnog borbenog iskustva, ali i specifičnog sastava koji je uključivao Bošnjake, Hrvate, Srbe, pa čak i oko 600 kosovskih Albanaca. Odluka štaba da upravo ova brigada prva zakorači na sarajevski asfalt bila je duboko promišljena. Komanda je željela da građani Sarajeva, koji su četiri godine trpjeli teror zasnovan na etničkoj i vjerskoj mržnji, kao svoje oslobodioce vide vojsku koja odražava duh same Bosne i Hercegovine.

Prethodnica 16. muslimanske brigade napredovala je munjevitom brzinom. Dok su se borbe još vodile na rubnim dijelovima kod Gnjilog brda, borci ove brigade

su već oko 17:00 sati izbili pred same zidine Starog grada. Put im je bio olakšan zahvaljujući informacijama koje su dobili od ilegalnog pokreta otpora (NOP) u samom gradu. Na ulazu u Vasin Han, partizane je dočekala patrola Vratničkog udarnog odreda. Taj susret vojske na terenu i ilegalaca u gradu bio je ključan za uspjeh operacije bez prevelikih civilnih žrtava.

Oko 17:30 sati, 16. muslimanska brigada ušla je u grad kroz Višegradsku kapiju na Vratniku. Prizor koji je dočekao borce bio je nadrealan: stanovništvo Vratnika, iscrpljeno i napaćeno, preplavilo je sokake iznoseći pred partizane darove, hranu i cvijeće. Ilegalci su već bili uradili ogroman dio posla. Oni su, u saradnji sa simpatizerima iz muslimanske milicije, uspjeli neutralisati njemačke patrole na gradskim bedemima.

Posebno značajan trenutak bio je sudbina domobranskog garnizona na Vratniku. Oko 400 domobrana, svjesnih da je kraj okupacije blizu, odbilo je naređenja ustaške komande i odlučilo se na predaju. Predaja je izvršena direktno borcima 16. muslimanske brigade, čime je ovaj dio grada oslobođen bez ijedne ispaljene granate. U tim trenucima, na vratničkim ulicama, komanda brigade se susrela sa Vladimirom Perićem Valterom i njegovom pratnjom. Valter, koji je bio mozak

sarajevske ilegale, informisao je komandante o tačnim njemačkim položajima kod Vijećnice i u unutrašnjosti Centra.

Dok je Miloš Zekić, komandant 27. divizije, držao kratak i emotivan govor okupljenom narodu na Vratniku, 16. muslimanska brigada nije gubila ni trenutka. Njen zadatak je bio jasan: prodrijeti do Baščaršije i neutralisati njemačke zaštitnice koje su još uvijek držale Vijećnicu.

U 18:00 sati, 5. aprila, borci 16. muslimanske brigade stupili su u prve vatrene okršaje s njemačkim snagama u neposrednoj blizini Vijećnice. Tu se nalazio zaštitnički odred njemačkog 363. puka, sastavljen od ojačane pješadijske čete i polučete tenkova. Njemačka komanda je po svaku cijenu željela zadržati ovaj dio grada kako bi osigurala povlačenje preostalih trupa koje su još uvijek pristizale Jahorinskim drumom.

Istovremeno, 38. divizija se spuštala niz Bjelave. Njena 18. hrvatska brigada orijentisana je prema Obali, dok je 21. tuzlanska brigada nastupala prema Koševu. U tim satima, Sarajevo je postalo košnica uličnih borbi. Ilegalci su već bili zaposjeli ključne objekte poput Električne centrale i Glavne pošte na Obali, sprečavajući njemačke inžinjerce da ih dignu u vazduh. 16. muslimanska

brigada je, uz podršku udarnih grupa Vratnika i Medresa, čistila ulicu po ulicu, potiskujući neprijatelja prema Marindvoru.

Do 19:30 sati, čitav dio grada na desnoj obali Miljacke, uzvodno od Koševskog potoka, bio je u partizanskim rukama. Baščaršija je bila slobodna, a vatra se prenosila dalje prema Centru i Hipotekarnoj banci (današnja zgrada Centralne banke). Njemačka odbrana je pucala pod pritiskom boraca 16. muslimanske brigade koji su, motivirani činjenicom da oslobađaju vlastitu prijestolnicu, pokazali neviđenu hrabrost u borbi prsa u prsa.

Dok se sumrak spuštao nad Sarajevo, borbe su se intenzivirale duž Obale. S druge strane rijeke, 37. sandžačka divizija se probijala preko Trebevića. Borci 16. muslimanske brigade su u tim trenucima bili svjesni da su ispisali historiju, bili su prva regularna jedinica koja je slomila lance okupacije i unijela zastavu slobode u srce Sarajeva. No, pred njima je bila najteža noć, noć u kojoj će grad morati odbraniti od potpunog uništenja koje su planirali povlačeći se njemački inžinjerci.

Dok se sumrak 5. aprila spuštao nad Sarajevo, grad je disao u neobičnom spoju baruta i nade. Iako je 16. muslimanska brigada već ovladala Vratnikom i Baščaršijom, a 38. divizija izbila na Bjelave i Koševo, sudbina centra grada i

južnih naselja još uvijek je visila o koncu. Njemački 334. pješadijski puk, koji je bio zaostao na Palama, očajnički se pokušavao probiti kroz grad kako bi se pridružio glavnini 181. divizije u povlačenju prema Ilidži. Taj proboj pretvorio je Obalu Miljacke u najkrvavije poprište uličnih borbi.

Njemački zaštitnički odred, ojačan tenkovima i pješadijom, držao je ključne tačke: Vijećnicu, Pilanu, zatvor i nekoliko strateških bunkera. Njihov zadatak bio je zadržati partizanske snage dovoljno dugo da se 334. puk izvuče iz obruča. Borci 16. muslimanske brigade, koji su već bili prodrli do Katedrale, ušli su u direktan okršaj sa njemačkim oklopnim snagama.

Ulične borbe koje su uslijedile nisu bile frontalne, već su se vodile za svaki sprat, svaku kapiju i svaki prozor. U tim trenucima, 16. muslimanska i 18. hrvatska brigada pokazale su vrhunsku taktičku zrelost. Mnoge tvrde zgrade na Obali zaposjele su udarne grupe ilegalaca, koje su partizanima služile kao vodiči i podrška. Od Pošte do Marindvora, njemačka kolona bila je pod stalnom vatrom. Između ponoći i dva sata ujutro 6. aprila, njemački 334. puk je pokušao proboj obalom Miljacke. Taj manevar su podržala četiri njemačka tenka, ali su u žestokim protivnapadima boraca Jugoslovenske armije sva četiri oklopna vozila uništena ili trajno onesposobljena. Proboj je plaćen visokom cijenom, Nijemci

su izgubili desetine vojnika, uključujući deset oficira, dok je Obala ostala prekrivena ostacima vojne tehnike.

U tim presudnim satima, dok su se borci 16. muslimanske brigade probijali prema zapadnom izlazu iz grada, Sarajevo je pretrpjelo svoj najbolniji gubitak. Vladimir Perić Valter, čovjek koji je personificirao otpor, poginuo je u noći između između petog I šestog aprila. Valterov doprinos nije bio samo obavještajni; on je neposredno prije smrti uspio osujetiti planove njemačkih inžinjeraca da unište Električnu centralu i Poštu na Obali.

Nakon što se uvjerio da su ovi objekti sigurni, Valter je s grupom saradnika krenuo prema Fabrici duhana na Marindvoru kako bi spriječio njeno paljenje. Prema zvaničnoj verziji njgeove pogibije, u općem metežu i mraku, na Valterovu grupu otvorena je minobacačka vatra. Ironija historije htjela je da Valter, u trenutku kada je pokušavao spriječiti uništenje privredne infrastrukture grada, pogine od gelera minobacačke granate. On nije dočekao osam sati ujutro, kada je grad proglašen potpuno slobodnim, ali je njegova žrtva postala neraskidiv dio temelja oslobođenog Sarajeva.

Do pet sati ujutro šestog aprila, njemačka 181. divizija napustila je i posljednja uporišta u kasarnama i oko željezničke stanice. Posljednji ostaci okupatorskih

snaga povlačili su se prema Ilidži i dalje prema Kiseljaku, pod zaštitom 14. SS-puka. U osam sati ujutro, kada su se na Vracama i Mojmilu pojavili borci 5. crnogorske udarne brigade, Sarajevo je bilo potpuno slobodno.

Konačna statistika Sarajevske operacije je neumoljiva. Neprijatelj je potučen na svim pravcima, od Romanije do Ivan-sedla. Gubici za oslobođenje grada procjenjuju se na oko 700 poginulih i 2000 ranjenih pripadnika Jugoslovenske armije. U samim uličnim borbama palo je preko 20 pripadnika udarnih grupa ilegalaca i približno toliko boraca JA. Među ranjenima je bio i sam komandant 3. udarnog korpusa, pukovnik Pero Kosorić.

Jedan od najkontroverznijih aspekata sjećanja na ove događaje jeste uloga 16. muslimanske brigade. Prema ratnim dnevnicima i svjedočanstvima boraca, ova brigada je prva ušla u grad 5. aprila u 17:30 sati. To potvrđuju i izvještaji o borbama na Baščaršiji i kod Vijećnice istog popodneva. Ipak, zvanični praznik oslobođenja Sarajeva postao je 6. april.

Ibrahim Lojić, komandant Četvrtog bataljona 16. muslimanske brigade, decenijama kasnije je svjedočio o ogorčenosti svojih saboraca. Prema njegovim navodima, komunističko rukovodstvo je namjerno prolongiralo “zvanični”

trenutak oslobođenja kako bi se dočekao ulazak jedinica iz Srbije i Crne Gore. Lojić je tvrdio da je bilo "nepodobno" da muslimanska brigada, sastavljena od domaćih ljudi, pokupi svu slavu oslobođenja srca Bosne. Ovakva historiografska marginalizacija dovela je do toga da su borci 16. muslimanske brigade, uprkos tome što su prvi razbili lance okupacije, decenijama ostali u "zapećku" zvaničnih državnih proslava.

Izvor: https://sandzacke.rs/bosnjaci/historija/sarajevo-je-5-aprila-oslobodila-16-muslimanska-brigada-to-im-je-presucivala-komunisticka-historiografija/